

Zahrádka, Jiří

Ke genezi a premiéře Janáčkovy Glagolské mše

Musicologica Brunensia. 2010, vol. 45, iss. 1-2, pp. [263]-280

ISBN 978-80-210-5303-8

ISSN 1212-0391 (print); ISSN 2336-436X (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115284>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JIŘÍ ZAHRÁDKA, BRNO

KE GENEZI A PREMIÉŘE JANÁČKOVY GLAGOLSKÉ MŠE

Úvodem

Ve studii se zaměříme na genezi Janáčkovy vrcholné duchovní skladby – *Glagolské mše*. Pokusíme se upozornit na několik nových poznatků vycházejících se studia pramenů, které dosud nebyly zohledněny. Na základě studia nových pramenů si ujasníme odpověď na otázku, kdy Janáček provedl rozsáhlou revizi skladby a jaká verze vlastně na brněnské premiéře zazněla.

Rok 1920 – první podnět a skici

Janáčkova cesta ke zkomponování *Glagolské mše* začíná patrně již v létě roku 1920 (1921?), kdy se setkal s tehdy ještě generálním vikářem ThDr. Leopoldem Prečanem. K této události se nám dochovala vzpomínka profesora náboženství, pátera Josefa Martínka (1888–1962) [o něm později]: *Bylo to asi na počátku školního roku 1921–1922 [k vročení níže], kdy mě Janáček požádal na začátku hodiny, abych naň po hodině počkal, že by se mne rád na něco zeptal. Po odchodu posluchačů mi pravil, že se o prázdninách setkal s panem arcibiskupem Prečanem a ministrem monsignorem Šrámkem někde na Hukvaldech, snad někde v lese na procházce. Nejprve mluvili o všelisčems, ale potom se hovor stočil na muziku. Janáček řekl p. arcibiskupovi, že byl na blízku v kostele a že tam byla hudba slabá. Bylo to několik let po I. světové válce, učitelé složili varhanictví a ujali se té práce samoukové nebo nedoukové bez odborného školení. Na jeho zmínku o úpadku hudby kostelní pravil p. arcibiskup: „Tož, mistře, složte sám něco hodnotného.“ Co mu Janáček odpověděl, mi neřekl. Mně pravil, že by nerad skládal na latinský text. „Kdyby tak byl staroslovanský! Ale nemám ho a nevím ani, kde bych ho sehnal.“ Prosil mne, jestli bych mu nepomohl tento text sehnat. Já jsem řekl, že to bude snadné, poněvadž tento staroslovanský text mám sám, dokonce dvakrát, a slíbil jsem, že mu ho přinesu příští hodinu, což jsem také učinil. Oba texty byly stejné, ale text otištěný v Cyrilu, časopisu pro církevní hudbu, byl od dra. Vajse, odborníka v liturgii staroslovanské. Přízvučně slabiky každého slova*

byly tištěny tučným písmem. Tento text jsem mu doporučil a půjčil jsem mu jej, aby si ho mohl opsat. Podle toho textu byla komponována Glagolská mše.¹

Fakt, že Janáček uvažoval o staroslovanském textu mše, není v žádném případě překvapující. Když jako malý chlapec nastoupil v roce 1865 coby fundatista do augustiniánského kláštera na Starém Brně, vstoupil přímo do centra cyrilometodějského hnutí, které bylo pochopitelně prodchnuto také národněobrozenskými snahami. Sám prelát Cyril Napp (1792–1867) byl členem výboru Matice velehradské a účastnil se aktivně velehradských slavností v roce 1863. Vedle Nappa se cyrilometodějské otázce velmi věnoval také Pavel Křížkovský (1820–1885), který mimo jiné napsal v roce 1850 na slova Františka Sušila (1804–1868) kantátu *Sv. Cyrill a Methoděj*. Malý Janáček byl tímto ovzduším silně ovlivněn. Poslední rok ve fundaci měl pro skladatelovo seznámení s cyrilometodějským hnutím zásadní význam. Do tohoto roku spadají slavnosti na počest tisíciletého výročí úmrtí jednoho ze dvou „slovanských apoštolů“ Cyrila (826?–869). Na počátku roku 1869 se Janáček spolu s ostatními fundatisty účastnil oslav v Brně u dominikánů a na Petrově. Následně bylo rozhodnuto, že slavností na Velehradě se po hudební stránce ujme Pavel Křížkovský a fundatisté na Starém Brně. Slavností se Janáček zúčastnil od 3. do 12. července 1869. Jak silně působila na tehdy patnáctiletého Leoše tato duchovní a zároveň také obrozenská událost, je zřejmé z dopisu strýci Janu Janáčkovi z 26. května 1869: [...] *Milý Ujče, bude Vám již známo, že na Velehradě jest letos velká slavnost a co ředitel zpěvu p. P. Křížkovský jmenován byl, který to přijal, kdežto 20 zpěváků dne 5. června [sic] na Velehrad z Brna, mezi nimiž já, jako celá fundace, odjede. Cestu, stravu, obydlí má platit velebný p. arcikníže olomoucký. A vy nevíte, jak já se těším, až já tu posvátinu pudu, kde jedenkrátě velký Svatopluk a slovanští apoštolové Círyl a Metod jejich stanoviště měli, viděti budu, šlapat po ní nejsem hoden. Jednu prosbu mám na Vás, nejmilejší Ujče: Prosím Vás, kupte mi slovanský šat [...]*²

Staroslovanská liturgie se znovu stala centrem zájmu v roce 1920, jelikož 21. května toho roku bylo v pátém bodu dekretu posvátné kongregace obřadů povoleno užívat staroslovanský jazyk v liturgiích. To také přineslo zvýšený zájem o hlaholské církevní texty, které počaly nejprve vycházet v časopisech a drobných edicích, později, v roce 1927, pak ve slovanském misálu ve Vatikánu. Není proto překvapující, že hned v roce 1920 došlo ke zhudebnění hlaholské mše nejprve Karlem Doušou (1876–1944) a o tři roky později také Josefem Bohuslavem Foersterem (1859–1951).

Avšak zpět k Martínkově vzpomínce. U události popisované téměř po čtyřiceti letech je nutné být obezřetný především k udanému vročení. Zde totiž narážíme

¹ In: Jaroslav Vogel: *Leoš Janáček. Život a dílo*. Státní hudební vydavatelství, Praha 1963, s. 317.

² Dopis Leoše Janáčka Janu Janáčkovi je uložen v Janáčkově archivu Moravského zemského muzea (dále JA MZM), sign. B 1731. Otištěno in: Jiří Sehnal, Svatava Přibáňová (ed.): *Vincenc Janáček: Životopis Jiříka Janáčka, Leoš Janáček: Dopisy strýci/ Dopisy matky*. Opus musicum, Brno 1985, str. 80.

na určité rozpory. Poprvé byl ThDr. Leopold Prečan (1866–1947) jmenován a intronizován arcibiskupem olomouckým až v roce 1923. Avšak je pravdou, že působil od roku 1897 v arcibiskupské konzistoři, přičemž v roce 1916 se stal jejím kancléřem a roku 1920 byl jmenován generálním vikářem. Do arcibiskupského letního sídla na Hukvaldech měl tedy jistě i před rokem 1923 přístup. Větší nejasnosti panují přímo kolem osoby Josefa Martínka. Ten poprvé kontaktoval Janáčka ještě coby farní vikář (kooperátor) ve Znojmě již v roce 1913, kdy jej požádal o posouzení vlastních skladeb.³ Následně v roce 1916 absolvoval na Janáčkově varhanické škole desetiměsíční kurz pro venkovské varhaníky. Další Martínkovu studium u Janáčka je nejasné. Konzervatoř neabsolvoval, pouze je uveden v soupise studentů, podle kterého ve školním roce 1925–26 mimořádně navštěvoval Janáčkovy přednášky.⁴ Avšak Lubomír Peduzzi v Haasově monografii uvádí, že se na Janáčkově zahajovací přednášce 2. října 1920 sešli tito noví posluchači: Pavel Haas, Gustav Homola, Václav Dusík, František Maršal a Stanislav Svoboda a dva mimořádní posluchači, učitel – duchodce Metoděj Janíček a profesor náboženství P. Josef Martínek.⁵ Tento druhý údaj časově odpovídá Martínkově vzpomínce. Kromě toho Janáček mohl navštívit Martínka v sousední škole I. české reálky na Antonínské ulici, kde Martínek v letech 1919–22 přednášel náboženství. Přesto se zdá, že se Martínek v dataci patrně o rok zmýlil. Janáček jej zřejmě požádal o text již v roce 1920, jak naznačují následující fakta. Janáček si transkripci hlaholské mše do latinského písma zřejmě přepsal v říjnu roku 1920 a to z textu uveřejněného prof. Josefem Vajsem (1865–1959) v *Cyrylu* v roce 1919.⁶ Je nejvyšší pravděpodobné, že si Janáček vzápětí začal skicovat mši na hlaholský text. Tato skica se nám v torzu dochovala v částech *Slava* a *Věruju*.⁷ Že jde o skicu z tohoto období potvrzuje především skutečnost, že skici jsou psány na stejném papíru jako autograf *Zápisníku zmizelého* a rukopis žádosti o zestátnění brněnské konzervatoře. Papír obsahuje vodotisk ve tvaru pěticípé hvězdy, který u skladatelových rukopisů nenalezneme nikde jinde, pouze právě u těchto dvou děl a konceptu dopisu. Stránky psané na tomto papíru jsou v případě *Zápisníku zmizelého* patrně z roku 1919; rukopis žádosti o zestátnění konzervatoře ministerstvu školství je datován skladatelem 20. října 1919.⁸ V následujícím roce již Janáček kvalitní nelinkovaný papír na komponování neužíval; *Káťa Kabanová* i *Balada blanická* jsou psány na notový papír.⁹ Ač nemůžeme potvrdit stáří skici

³ Dopis je uložen v JA MZM, sign. A 445.

⁴ *Brněnská konzervatoř 1919–1945*. Ředitelství státní hudební a dramatické konzervatoře, Brno 1947, s. 77.

⁵ Lubomír Peduzzi: *Pavel Haas*. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně. Brno 1993, s. 27.

⁶ Dochovaný Janáčkův opis textu napovídá, že jde skutečně právě o Martínkem zmíněný opis (jde o Vajsovu transkripci, navíc s částmi, které Janáček nakonec ve finální verzi neužil). Opis je uložen v JA MZM, sign. L 5.

⁷ Skica je uložena v JA MZM, sign. A 48 553.

⁸ Rukopis dopisu je uložen v JA MZM, zatím bez sign.

⁹ Obdobný případ nalezneme u děl z roku 1912; druhá verze sboru *70.000* a klavírní cyklus

podle Janáčkovy rukopisu (ten se posledních deset let skladatelova života prakticky nemění), můžeme tak učinit z jisté analogie, kterou nalézáme opět v případě autografu *Zápisníku zmizelého* a skici hlaholské mše; notový text obou skladeb je totiž zčásti zapsán na tužkou narýsované osnově (skladatel si načrtával osnovu perem či užíval speciální „hrabičky“ nebo používal razítko). Výjimečná v Janáčkově tvorbě je skica hlaholské mše také v tom, že je zapsána v klavírní partituruře. Nebudeme-li počítat rané opery *Šárka* a *Počátek románu*, kde skladatel dílo komponoval nejprve do klavírní podoby, tento postup nalezneme již jen v málo případech; *Její pastorkyni*, *Osudu*, *Výletu pana Broučka do XV. století* a u fragmentů oper *Paní mincmistrová* z roku 1906–1907 a *Anna Karenina* z téhož roku. Ve skicích částí *Slava* a *Věruju* Janáček mši na hlaholský text koncipoval pro sóla (tenor, bas), smíšený sbor a snad orchestr a varhany. V klavírní partituruře je na jedné stránce užitá poznámka „tromba“ a „solo housle“. Naproti tomu množství prodlev by naznačovalo, že by mohlo jít o varhanní doprovod s naznačeným orchestrem. Jak by byla ve finální podobě skladba koncipována, o tom můžeme pouze spekulovat. Na základě Prečanovy výzvy by zřejmě šlo spíše o mši určenou pro kostel. Skica naznačuje, že by skladba patrně nebyla tak velkoryse koncipovaná jako pozdější *Glagolská mše*.

Rok 1926 – návrat ke kompozici

Dalším důležitým momentem geneze díla jsou oslavy spojené s odhalením pamětní desky na Janáčkově rodném domě, tedy na hukvaldské škole. „Výbor pro oslavu Ph. Dra. Leoše Janáčka na Hukvaldech“ připravil na dva letní dny 10. a 11. července 1926 mohutné oslavy, kde nechyběly v sobotu dva koncerty z Janáčkových skladeb a slavnostní oběd, v neděli pak slavnostní odhalení desky s programem a odpoledne lidová veselice v hukvaldské oboře. Janáček si tohoto uznání místními obyvateli velmi cenil a celou slávu se svou manželkou Zdeňkou absolvoval. Ač počasí v neděli nepřálo a deska se odhalovala se zpožděním a ve velkém dešti, navštívenost a ohlas byly značné. V Lidových novinách byla uvedena zpráva: *V Hukvaldech, známém výletním místě v malebné krajině frenštátských Beskyd, se večera a dnes konala významná oslava. Obec Hukvaldy odhalila svému rodákovi dru Leoši Janáčkově na jeho rodném domě pamětní desku. Přes to, že bylo krajně nepříznivé počasí, účastnilo se slavnosti mnoho vynikajících hostů hudebního světa z celé východní Moravy. Dnešní slavnosti účastnil se též arcibiskup dr. Prečan[...]*¹⁰ Jiné noviny zmiňují kromě Prečana také účast Prečanova přítele, poslance a člena vlády Jana Šrámka (1870–1956). Na samotný akt

V mlhách. I zde je použit papír se stejným vodoznakem s přírodním motivem. Je tedy patrné, že skladatel upotřebil ten či onen papír vždy v časově krátkém období. Je nemyšlitelné, že použil stejný papír v roce 1919 a znovu o osm let později v roce 1927, zvláště když v daném období vzniklo mnoho jiných děl, jejichž autografy jsou psány na nelinkovaný papír.

¹⁰ šifra tp: *Janáčkovy slavnosti v Hukvaldech*. In: Lidové noviny, roč. XXXIV, č. 345, 12. 7. 1926 (ranní vydání), s. 2.

odhalení desky vzpomíná Janáček ve fejetonu *Glagolskaja missa*: [...] *Mraky se převalují; víchr je trhá, rozmetává. Právě tak, jak před měsícem, tam před školou hukvalskou. Stáli jsme v dešti. A vedle mne vysoký hodnostář církevní [...]*¹¹ Tato událost vedla již přímo ke zkomponování díla o měsíc později v Luhačovicích. Na Hukvaldech Janáček pobýval až do 30. července a poté odcestoval do Brna. Zde se znovu setkal s arcibiskupem Prečanem, ovšem jestli spolu stejně jako v roce 1920 mluvili o církevní hudbě a jejím úpadku, to netušíme. Janáček si však Prečanovu starou výzvu ke kompozici mše pamatoval.

Po krátkém brněnském pobytu Janáček odjel jako každoročně do lázní v Luhačovicích, kde se 6. srpna 1926 ubytoval v Augustiniánském domě. Dle korespondence s manželkou Zdeňkou se tentokrát poctivě léčil a držel se stranou společenského dění (nebyla zde ani Kamila Stösslová). První zmínka o tom, že pracuje na mši, je v dopise Zdeňce z 17. srpna 1926: [...] *Máš snad teď kdy, tak hledej mezi staršími škrábanicemi zápisky s tištěným listem. Chybí mi do té mše ještě ten tištěný cyrilský text a hodně stránek náčrtků. Něco jsme našli – ale není to všechno. Hodně jsem toho zde udělal a rád bych měl to brzy s krku, až dojedu. Tu je počasí teplé, ale nejisté. Už jsem z hladu „útlý“ jako suchá bříza. Nuda, samota, solná voda, mentol: to jsou elixíry! [...]*¹² Je zřejmé, že Janáček měl ideální podmínky pro komponování. Zdeňce se nepodařilo nalézt ani chybějící tištěný list textu mše, ani zbývající skici, jak vyplývá z Janáčkovy dopisu manželce z 21. srpna 1926: [...] *Tak poslední dny. Pomaličku balím – víš, že vzorně! Papíru jsem počmáral dost; uvidím, bude-li to za něco stát. Když škrábanice jsi nenašla, neškodí; nepotřebuji to nutně [...]*¹³ Z dopisů je zřejmé, že Janáček před odjezdem do Luhačovic patrně hledal skici, opis textu a tištěnou stránku z roku 1920. Lze usuzovat, že dohledal pouze část skic. Zmíněný tištěný list mohl být nevrácený tisk Josefu Martínkovi (šlo o vystřižený text z časopisu Cyril z roku 1920, text mše byl umístěn na lícni a rubní straně jedné stránky), či Janáčkův omyl, kdy pozapomněl, že tisk Martínkovi již vrátil a sám si pořídil opis. Jelikož Janáček v Luhačovicích komponoval mši bez větších textových chyb, můžeme předpokládat, že nějaký text Vajsovy transkripce hláholské mše měl k dispozici. Text mohl vyčíst z dovezených skic z roku 1920 (jejich počet a rozsah nemusí v žádném případě odpovídat tomu, co se nám do dneška dochovalo). Skici však nebyly úplné, takže z nich nemohl vyčíst kompletní text mše. Proto žádal Zdeňku o dohledání tištěného textu. Jiná, méně pravděpodobná možnost je ta, že měl Janáček k dispozici vlastní opis mše z roku 1920, potom by však neměl důvod žádat po Zdeňce text tištěný. Tomu, že vlastní opis neměl, napovídá skutečnost, že užívá například místo Vajsova „Hriste“ slovo „Kriste“, což by svědčilo spíše

¹¹ Leoš Janáček: *Glagolskaja missa*. In: Lidové noviny. Roč. XXXV, č. 598, 27. 11. 1927 (ranní vydání), s. 1–2.

¹² Dopis je uložen v JA MZM, sign. B 1388. Otištěno in: Svatava Příbáňová (ed.): *Leoš Janáček. Thema con variazioni. Korespondence s manželkou Zdeňkou a dcerou Olgou*. Editio Bärenreiter Praha, 2007, s. 302. (dále Příbáňová 2007)

¹³ Dopis je uložen v JA MZM, sign. A 5017. Příbáňová 2007, s. 304.

o tom, že text nesprávně přečetl ze špatně čitelných skic. Otázkou je, zda vůbec v Luhačovicích komponoval všechny části skladby. Datace na autografech to potvrzuje u části *Svet*, na jejíž čtvrté stránce (později zrušené) čteme: *Luhačovice 9/ VIII 1926* a na poslední stránce téže části: *15/VIII 1926/ Luhač !* Další datace je sporná; a na poslední stránce *Intrady* je skladatelem zaznamenáno: *2. VIII. 1926 Luh., 15/ října 1926 Brno.*¹⁴ V tomto případě se zřejmě jedná o dodatečné (a nesprávné) doplnění datace začátku, jelikož Janáček přijel do Luhačovic až 6. srpna, tedy o čtyři dny později, než datace uvádí. O emotivním průběhu práce na kompozici nejlépe vypovídá opět skladatelův fejeton *Glagolskaja missa* vydaný o rok později, který kompletně uvádíme v závěru. V něm Janáček píše: [...] *A než večerů tři lázeňských uběhlo, bylo dílko hotovo* [...] ¹⁵ Tuto informaci musíme brát s rezervou, ale je docela možné, že se Janáček opravdu intenzivně zabýval kompozicí mše pouze tak krátce.

Do Brna Janáček přijel 27. srpna 1926 a ihned se pokoušel text hlaholské mše získat. O pomoc požádal brněnského nakladatele Oldřicha Pazdířka (1887–1944), Hudební matici Umělecké besedy a zřejmě také Jaroslava Duška (1899–?), sborníka pražských cyrilských jednot a redaktora časopisu Cyril.¹⁶ Ten z popudu mons. Václava Müllera (1865–1931), jednatele Obecné Jednoty Cyrillské a kanovníka na Vyšehradě, zaslal Janáčkově s dopisem z 2. září 1926 ročník XLVII – 1921, číslo 5–10 časopisu Cyril, kde je uveřejněn článek Josefa Vajse *Mše ke cti sv. Patronů jazykem staroslovanským* (druhá část), který však Janáčkův problém ani v nejmenším neřešil.¹⁷ Požadovaný text Dušek Janáčkově poslal až 14. září 1926, kdy mu spolu s dopisem zaslal ročník XLVI- 1920, číslo 5–6 Cyrila obsahující Vajsovův článek *Slovanské texty liturgické* s kýženým oficiálním textem hlaholské mše.¹⁸ K němu připojil *Glagolskou mši* skladatele Karla Douši a omluvil se, že nemůže zaslat mši v cyrilském znění.¹⁹ Také další Duškův dopis z 26. listopadu 1926 je omluvou, že nemůže zajistit text v hlaholici, jelikož prof. Vajs se stále nevrátil z Říma.²⁰ Mezitím Janáček obdržel 4. září 1926 od P. Emanuela Kubíčka, rektora Papežské koleje na Velehradě, „některé mše ze staroslovanského misálu v transkripci“.²¹ Patrně šlo o publikaci *Misi slavnije o bl. Marii děvě i za umršeje obětnije slověnskím jazykom* vydanou Josefem Vajsem v roce 1919 péčí právě tohoto ústavu.²² Zde však Janáček našel pouze text ke *Gospodi pomiluj, Slava a Věruju* v místy odlišném znění, než jak jej Vajs uveřejnil v Cyrilu v roce 1920. Z těchto rozdílů je patrné, že ač si tyto části v této knize ztrhl všechny,

¹⁴ Autograf mše je uložen v JA MZM, sign. A 7447.

¹⁵ Viz pozn. 11.

¹⁶ Dopisy jsou uloženy v JA MZM, sign. A 4698, A 3582.

¹⁷ Dopis a časopis jsou uloženy v JA MZM, sign. A 3582, JK 198.

¹⁸ Janáčkův exemplář se nedochoval. Dopis je uložen v JA MZM, sign. A 801.

¹⁹ Doušova *Glagolská mše* se v Janáčkově vlastnictví nedochovala.

²⁰ Dopis je uložen v JA MZM, sign. A 1335.

²¹ Dopis je uložen v JA MZM, sign. B 904.

²² Výtisk je uložen v JA MZM, sign. L 5.

upotřebil je pouze v několika případech v části *Slava*. Avšak použil název knihy, kdy na datovaném úvodním listu, který později zase zrušil, čteme: *Misa slavníja/ (Missa solemnis)/ Složil/ Drph Leoš Janáček/ (5. září 1926)*.²³ Janáček měl tedy kompletní text mše k dispozici patrně až po 14. září 1926. Na mši dle datace na autografu pracoval ještě měsíc, až do 15. října 1926. Poté nechal pořídit opis partitury svým „dvorním“ opisovačem, flétnistou orchestru opery brněnského Národního divadla Václavem Sedláčkem (1879–1944).²⁴ Ten na opisu pracoval do 20. prosince 1926. O sedm dní později píše Janáček Kamile Stösslové: [...] „*Glagolskaja misa*“ – už ji vážou [...]”²⁵ Opis je na rozdíl od autografního znění ucelenější, což naznačuje, že Sedláček pracoval v úzké spolupráci s autorem. Po dokončení autografního znění mše se na Janáčka dopisem z 24. října 1926 obrátil jeho bývalý žák Jindřich Cenek se žádostí o zkomponování sboru s doprovodem varhan pro Pěvecké sdružení moravských učitelů, jehož byl Cenek členem.²⁶ Janáček mu 31. října 1926 sdělil: [...] *Varhany jsou nejnecitnější hudební nástroj; proto řvou v kostelích. Už já je na pravém místě použiji [...]*²⁷ Tato poznámka později vedla k úsudku, že *Varhany solo* byly dkomponovány až po tomto datu. To je předpoklad nepodložený a patrně mylný, jelikož takové sdělení naprosto nedokazuje, že dílo nevzniklo v celkové koncepci do 15. října 1927. Nadto varhany byly před tímto datem ve mši prokazatelně užity v částech *Slava* a *Věřuju* a není tak důvodu pochybovat, že tomu tak bylo také s částí *Varhany solo*. V době mezi dokončením autografu a vypracováním opisu však Janáček zkomponoval další díla: *Capriccio pro klavír levou rukou a soubor dechových nástrojů* (autograf je datován 29. října 1926) a druhé, rozšířené znění *Řikadel* (mezi 14. listopadem a 27. prosincem 1926). Na konci roku se Janáček cítil značně unaven a přepracován, jak dokládá jeho dopis Maxu Brodovi (1884–1968) z 28. prosince 1926: [...] *Jaktěživ jsem neměl tak prázdnou hlavu, jak teď po Věci M., Glagolské mise, Capricciu a po Řikadlech. Obyčejně v konci jedné práce už byl počátek druhé. Vyčkat času jako husa klasu. [...]*²⁸

23 Viz poznámka 14.

24 Opis je uložen v Nationalbibliothek ve Vídni, sign. L1 UE 223.

25 Dopis je uložen v JA MZM, sign. E 407. Otištěno in: Svatava Příbáňová (ed.): *Hádanka života. Dopisy Leoše Janáčka Kamile Stösslové*. Opus Musicum, Brno 1990, s. 194. (dále Příbáňová 1990)

26 Dopis je uložen v JA MZM, sign. A 3588.

27 Korespondenční lístek je uložen v Janáčkově archivu Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea v Brně (dále JA MZM), sign. A 5665.

28 Korespondence Leoše Janáčka s Maxem Brodem. Ed. Jan Racek a Artuš Rektorys. SNKLHU Praha 1953, s. 211.

Příprava prvního nastudování

O premiérové provedení *Glagolské mše* projevil zájem Filharmonický spolek Beseda brněnská, který projednal na výborové schůzi 21. prosince 1926 dramaturgii abonentních a řádných koncertů, přičemž na program IV. řádného koncertu 5. prosince 1927 určil Janáčkovu novinku pod názvem „Missa solemnis“.²⁹ V zápisu následující schůze dne 28. ledna 1927 již čteme: [...] *Dr. Janáček dá k dispozici partituru svého nového díla, nazvaného: Glagolskaja mša a musíme však dáti rozepsati notový materiál sborový a orchestrální a opsati partituru. Klavírní výtah musíme poříditi vlastním nákladem. Dr. Kundera byl by ochoten poříditi klavírní výtah za honorář 1000–1500 Kč, přičemž by byla nám vyhražena autorem volná dispozice s klav. výtahem. Usneseno přistoupiti na rozepsání partů a zhotovení klav. výtahu.* [...] Nežli Janáček zapůjčil Sedláčkův opis Besedě brněnské, patrně provedl korekci partitury, která však nebyla rozsáhlá. Jde o některé zápisy provedené skladatelovou rukou červeným perem, které jsou obtažené perem černým. Klavírní výtah Ludvík Kundera (1891–1971) vytvořil během měsíce února,³⁰ což víme ze zápisu z 25. února 1927, kde se konstatuje, že klavírní výtah je již vypracován. O spoluúčast na koncertě byl dopisem z 10. května 1927³¹ požádán tradiční partner Besedy brněnské, Národní divadlo v Brně, přičemž divadlo dopisem šéfa opery Františka Neumanna (1874–1929) z 14. května 1927 s účinkováním orchestru souhlasilo.³² Na počátku května byly k dispozici sborové party³³ a tak po II. řádném koncertě pořádaném 9. května 1927 mohl sbor začít se studiem.³⁴ Vystala také otázka, které dílo by mělo na prosincovém koncertu vedle Janáčkovy mše zaznít. Rozhodnutí padlo na schůzi výboru 24. června 1927, kdy sbormistr Besedy brněnské a dirigent večera prof. Jaroslav Kvapil (1892–1958) navrhl, aby zazněla kantáta Jaroslava Kříčky (1882–1969) pro sóla sbor a orchestr *Pokušení na poušti*. O rozpis orchestrálních partů byl požádán druhý Janáčkův kopista, trombonista opery brněnského Národního divadla Jaroslav Kulháněk (1881–1938). Ten začal rozepisovat party v červnu 1927³⁵ a dokončil je v polovině srpna 1927.³⁶ Následoval opis partitury, který vypracoval

²⁹ Zápisy z výborových schůzí 1926–31 jsou uloženy v Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea (dále ODH MZM), sign. G 5634.

³⁰ Rukopis klavírního výtahu je uložen v Stadt-und Landesbibliothek ve Vídni, sign. UE Janacek 003.

³¹ Dopis se nedochoval, ale jsme o něm informováni z dopisu uloženého v souboru korespondence Besedy brněnské za rok 1926, ODH MZM, sign. G 6206.

³² Tamtéž.

³³ Party jsou uloženy v JA MZM, sign. A 46 175b.

³⁴ Viz poznámka 29.

³⁵ Wingfield udává datum 29. 5. 1927 (patrně z dnes již neznámých smyčcových partů uložených v archivu Filharmonie Brno. Paul Wingfield: *Janáček, Glagolitic Mass*. Cambridge University Press, 1992, s. 13.

³⁶ Party jsou uloženy v Stadt-und Landesbibliothek ve Vídni pod signaturou UE Janacek 002 (D).

opět Kulhánek a dokončil jej 1. září 1927.³⁷ Teprve na schůzi 7. října 1927 byly definitivně schváleni sólisté koncertu: Alexandra Čvanová, Marie Hloušková, Stanislav Tauber a Ladislav Němeček. Jako interpreti varhanního sóla byli navrženi profesori brněnské konzervatoře Eduard Tregler a Bohumil Holub, který byl následně osloven.

Zkoušky a premiéra díla

Zkoušky vrcholily v druhé půli listopadu, generální zkouška proběhla v neděli dopoledne 4. prosince 1927 ve dvoraně výstavního pavilonu na Stadiónu v Brně. Tehdejší multifunkční sál, postavený teprve v roce 1924 (krátce po premiéře *Glagolské mše* byl kompletně přestavěn), měl velké jeviště a krátce po otevření tam byly umístěny péčí brněnské konzervatoře veliké varhany Wilhema Sauera z roku 1885, které původně stály v koncertním sále pražského Rudolfinu. V roce 1920 byl do Rudolfinu natrvalo nastěhován parlament a o pět let později byly velké, třimanuálové varhany s 50 rejstříky rozloženy a darovány brněnské konzervatoři. Ač byl tento nástroj modernizován a opatřen novým pneumatickým hracím stolem, nesplnil očekávání především vinou špatného sestavení, nepřesného tónování a ladění. Proto musel být v roce 1926 opraven a jeho stav se poté částečně zlepšil.³⁸

V některých pasážích *Glagolské mše* Janáček předepsal akordické tympány, takže Beseda brněnská si musela pro koncert tympány vypůjčit, a to od brněnského Národního divadla, konzervatoře a Orchesterálního sdružení.³⁹ Koncert, na kterém zazněla Janáčková novinka pod názvem *Mša Glagolskaja*, se konal 5. prosince 1927 ve 20.00 hodin, účinkovali Alexandra Čvanová, Marie Hloušková, Stanislav Tauber a Ladislav Němeček, varhany Bohumil Holub. Stočtyřicetičlenný spolkový sbor a orchestr Národního divadla řídil Jaroslav Kvapil. V první půli zazněla kantáta *Pokušení na poušti* Jaroslava Křičky. Na koncert byl pozván také arcibiskup Leopold Prečan, který skladbu v podstatě inicioval a jemuž Janáček dílo v dubnu 1928 dedikoval. Pro nemoc se však omluvil,⁴⁰ stejně jako další představitelé katolické církve.⁴¹ Koncert, který přenášel také rozhlas, měl velký úspěch, jak o tom svědčí kritika poukazující především na svérázné zpracování mešního textu, které Janáček „rozřešil zcela svým způsobem: naprosto

³⁷ Partitura je uložena v JA MZM, sign. A 49 308.

³⁸ *Brněnská konzervatoř 1919–1945*. Ředitelství státní hudební a dramatické konzervatoře, Brno 1947, s. 29–30. Eduard Tregler: *Varhany na Stadiónu*. In: *Hudební rozhledy*, Roč. II/1925–26, s. 16, 34–35, 119.

³⁹ Viz poznámka 29.

⁴⁰ Dopis je uložen v JA MZM, sign. D 536.

⁴¹ Tyrrell, John: *Janáček, Years of a Life. Volume II (1914–1928)*. The Lonely Blackbird. Faber and Faber, London 2007. str. 760.

bez tradice, ba proti tradici“.⁴² Z recenzí je patrné, že skladba působila strhujícím dojmem.

Jak konstatuje výbor Besedy „[...] *Morální úspěch velmi pěkný, kritika velmi příznivá* [...] *deficit koncertu 3299 Kč.*“⁴³

Premiérové znění mše

Je však nutné položit si otázku, v jaké podobě dílo při premiéře zaznělo a kdy vůbec vzniklo enormní množství změn, doplňků a škrtnů. O průběhu nastudování toho mnoho nevíme. Jediným dokladem je vzpomínka tehdejšího korepetitora Besedy brněnské Viléma Blažka (1900–1974), ovšem zapsaná se čtyřicetiletým odstupem.⁴⁴ Ten popisuje zkoušku 18. listopadu 1927, kdy si Janáček přišel do hlaholny Besedního domu poslechnout, jak pokračuje nastudování sboru a sólistů a vepsal během zkoušky málo exponovanému sólovému altu tři takty v části *Agneče božij* přímo do partu sólistky. Tento part se nám zachoval, avšak tužkou připsané takty nejsou zapsané Janáčkem.⁴⁵ Dále Blažek píše, že Janáček nepokládal své dílo „v některých podrobnostech“ za definitivní a že o některých opravách byl ještě před premiérou jako korepetitor informován dirigentem Jaroslavem Kvapilem. Konkrétně však již vzpomíná nad premiérovou partiturou, kde v podstatě komentuje změny zaznamenané Kvapilem. Tak píše o změně metra v části *Úvod* a zrušení septol ve smyčcích. Další změnou byla úprava metra v části *Gospodi pomiluj*. Také další části prodělaly změny, kromě částí *Varhany solo* a *Intrady*. Blažek zdůrazňuje škrty v části *Věřuju* a *Svet*. Cituje také Kvapilovu poznámku v partituře, že „*Jako úvod hraje se Intrada VIII*“ s tím, že se patrně skladatel rozhodl, aby skladba byla *Intradou* nejen zakončena, ale i uvedena. Z této vzpomínky je patrné, že je vedena především Kvapilovými změnami v partituře, přičemž se vůbec nezmiňuje o prokazatelných úpravách po premiéře. Je velmi nepravděpodobné, že by tak velké množství změn mohl skladatel provést během orchestrálních zkoušek, kterých vzhledem k divadelnímu provozu nebylo mnoho; Janáček píše Kamile Stösslové o své návštěvě pěti zkoušek (18., 20., 26., 28., 29. listopadu, z nichž 20. listopadu byla prokazatelně orchestrální) a generální zkoušky 4. prosince 1927, přičemž podle účtů je zřejmé, že orchestr měl pouze tři zkoušky včetně generální,⁴⁶ kdy první zkouška 20. listopadu byla dělená po dvou hodinách (na smyčce s harfou a dechy s bicími).⁴⁷

42 Vladimír Helfert: *Janáčková hlaholská mše*. In: Národní politika, 8. 12. 1927.

43 Viz poznámka 29.

44 Strojopis je uložen v JA MZM, sign. D 495/LJ. Vilém Blažek: *K premiéře Janáčkovy Glagolské mše*. In: Hudební rozhledy, roč. XXII – 1969, s. 684–5.

45 Rukopisné party sólistů (alt a bas) jsou uloženy v JA MZM, sign. A 46 175a.

46 Účet je uložen v souboru korespondence Besedy brněnské za rok 1927, ODH MZM, sign. G 6206, a je zaznamenán v Účetní knize spolku, sign. G 5661.

47 Kniha zkoušek a představení v letech 1926–28 je uložena v Archivu Národního divadla Brno,

Blažkovu vzpomínku poněkud zpochybňuje několik faktů. Výše uvedené podstatné změny nejsou v orchestrálních partech zaznamenány nikdy rukou hráče, nýbrž jsou pečlivě doplněny či reskribovány opisovačem. Mohlo tedy jít v některém případě (*Úvod*) o změnu provedenou ještě před první zkouškou, ale pravděpodobnější je, že podstatné úpravy vznikly až po premiéře díla. Víme, že Janáček na revizi partitury (do Sedláčkova opisu) pracoval v prosinci 1927, a jak informuje Universal Edition, dokončená byla na počátku ledna.⁴⁸ Následně 4. ledna 1928 převzal od Besedy brněnské klavírní výtah a předal jej Kunderovi,⁴⁹ aby do něj vepsal opravy podle doplňků a změn provedených v Sedláčkově opisu partitury; zřejmě stejným způsobem oslovil i Kvapila, aby změny zaznamenal také do Kulhánkova opisu partitury. To, že změny byly provedeny až po premiéře, dokládá i vysoký účet kopisty Jaroslava Kulhánka za opravy orchestrálního materiálu a partitury.⁵⁰ Z Hukvald 27. ledna 1928 píše Janáček Besedě brněnské: [...] *Klavírní výtah i moji partituru má již Univ. Edice. Notový materiál ostatní máte vy; i opravené hlasy i svou opravenou partituru.* [...] ⁵¹ Také Beseda brněnská požádala Českou filharmonii pro druhé pražské provedení o alespoň čtyřhodinovou společnou zkoušku „ježto je v partituře mnoho oprav a souhra není lehká“.⁵²

To vše naznačuje, že především nejpodstatněji přepracovaná část *Věruju* musela zaznít na premiérovém koncertě v původní podobě. Dokazuje to zápůjčka tympánů, poznámky hráčů v partech a také vzpomínka skladatelovy hospodyně Marie Stejskalové (1873–1968), která potvrzuje, že část s akordickými tympány na koncertě zazněla: [...] *Doma o tom milostpaní řekl: -Teď napíšu lidem veselu mšu. - Milostpaní byla šťastná, že pán myslí na Boha. Ale když jí Glagolskou mši přehrával na klavíře, byla z toho celá pryč. -To přece není žádná oslava Boha-říkala mi v kuchyni; ale pánovi to povědět si netroufala. Už nevím, jestli to bylo ještě před prvním provedením Glagolské mše nebo až po něm, když se milostpaní přece jen odvážila: -Dal jsi tam tolik tympánů. Zrovna to hřmí. To nevypadá jako modlitba. Je to, jako by ses Bohu rouhal. - Pán se zamyslel. Brzo potom paní řekl, že těch tympánů ubral.* [...] ⁵³ Je evidentní, že Zdeňka Janáčková tympány slyšet musela a to mohla pouze u provedení díla. Taktéž dopis Leoše Janáčka Kamile Stösslové z 24.-25. listopadu 1927, tedy pět dnů po první orchestrální zkoušce, napovídá, že zde část zazněla s akordickými tympány: [...] *V tom díle, co bude*

---

sine sign.

48 Dopis je uložen v JA MZM, sign. B 2082.

49 Dopis je uložen v JA MZM, sign. B 2467.

50 Viz poznámka 29.

51 Dopis je uložen v JA MZM, sign. B 2468.

52 Korespondence Pěvecké obce československé s Filharmonickým spolkem Beseda brněnská je uložena v JA MZM, zatím bez sign.

53 Marie Trkanová: *U Janáčků. Podle vyprávění Marie Stejskalové.* Panton, Praha 1964. str. 97–98.

5. XII. dávano, tak trochu znázorňuji pověst, že když Kristus na kříži byl rozpjat, roztrhla se nebesa. No, rachot dělám i blesky. [...] ⁵⁴.

Tedy rekapitulace. Na premiéře skutečně zazněla *Intrada* také v úvodu, nevíme však, zda ze skladatelova popudu. Do své partitury, která byla chápána jako tisková předloha, ani do klavírního výtahu tuto změnu nezaznamenal. Metrické úpravy v částech *Úvod* a *Gospodi pomiluj* a s tím spojené rytmické, tempové a instrumentační změny mohly být zřejmě provedeny až po prvním provedení. Proč Janáček k takové úpravě sáhl se můžeme jen dohadovat. Jistě to nebylo pro technické potíže orchestru (orchestr brněnského Národního divadla byl na vysoké úrovni a na interpretaci Janáčka byl zvyklý), navíc prokazatelně ke změnám došlo mimo orchestrální zkoušky (buď před první zkouškou či až po premiéře). Rozsáhlé změny v části *Věřuji* Janáček provedl s určitostí až po premiéře. I zde se můžeme jen dohadovat, zda to bylo proto, že akordické tympány, které poprvé slyšel (i když již dříve komponoval), jej prostě zvukově zklamaly, nebo měl jiný důvod. Přesto, že tympány v akordech vždy podpořily trombony, zvukový efekt akordu zde nevycházel. Je také možné, že Janáčkoví vadilo dramatické zpomalení a ustrnutí v orchestrální části *Věřuji* a obětoval tak efektní část partitury ve prospěch celkových proporcí, ať už dramatických, tempo-rytmických či dynamických. Na koncertě však zazněl škrť v části *Svet*, jelikož ze sborových partů je zřejmé, že výškově exponovaný soprán měl problém tuto část zvládnout. Nesporně zaznělo také rozšířené altové sólo v části *Agneče božij*. Instrumentační posílení bylo ve většině případů nepochybně také dílem Janáčka, ovšem až po prvním provedení.

Tiskové vydání díla

Na premiéře *Glagolské mše* byl přítomen také zástupce Universal Edition, avšak o vydání se nakladatelství přihlásilo již 18. listopadu 1927.⁵⁵ Janáček si byl vědom významu díla, a proto také na nakladateli vymohl zvýšení tantiém z 15 na 16%. Nakladatelství se ovšem muselo dohodnout i s Besedou brněnskou, která vlastnila Kunderův klavírní výtah i orchestrální party. Beseda souhlasila s odkoupením klavírního výtahu a výměnou rukopisných partů za nově vytištěné,⁵⁶ avšak situace se zkomplikovala díky uvedení *Glagolské mše* na koncertě v rámci Jubilejního festivalu Pěvecké obce československé 8. dubna 1928. Jelikož na zkoušky potřeboval sbor klavírní výtah, vyžádala si v únoru 1928 Beseda brněnská klavírní výtah od Universal Edition zpět⁵⁷ a potřebná místa si opsala, tak aby

⁵⁴ Dopis je uložen v JA MZM, sign. E 513. Příbáňová 1990, s.256.

⁵⁵ Dopis je uložen v JA MZM, sign. D 1065.

⁵⁶ Korespondence Besedy brněnské s Universal Edition ohledně podmínek přenechání provozovacího materiálu je uložena v ODH MZM, sign. G 8232.

⁵⁷ Tamtéž.

nebrzdila jeho brzké vydání.⁵⁸ Tak mohl klavírní výtah vyjít tiskem již 6. dubna 1928. Obálku navrhl, stejně jako v případě klavírního výtahu *Příhod lišky Bystroušky* a *Šárky*, brněnský malíř Eduard Milén (1891–1976), avšak ani Janáček ani Universal Edition nebyli s návrhem příliš spokojeni.⁵⁹ Orchesterální hlasy získalo nakladatelství až po dubnovém koncertu a tiskem vyšly teprve v roce 1929. Také partitura vyšla až po skladatelově smrti 1. března 1929; tiskovou předlohu však autor důkladně připravil.

Jazyková revize mše

Avšak Janáčka neopouštěla nedůvěra ve správnost přepisu textu hlaholské mše. Proto požádal v prosinci 1927 Dr. Františka Chudobu, profesora anglické filologie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, o pomoc ve vyhledání vhodného odborníka pro korekturu textu. Ten zprostředkoval konzultaci s Dr. Mojmírem Weingartem (1880–1939), profesorem slavistiky na Filozofické fakultě Karlovy univerzity.⁶⁰ Janáček mu patrně předal svou verzi textu (vycházející z přepisu prof. Vajse) 7. ledna 1928 na pražské schůzi ústavu pro lidovou píseň. Weingart mu odpověděl dopisem ze 7. února 1928, kde vysvětluje složitost celého problému; především jaký misál vzít za základ (východní – pravoslavný či západní – katolický) a jakou formu úpravy jazyka zvolit. Po konzultaci s prof. Josefem Vajsem se Weingart rozhodl pro úpravu podle tehdy úředně platného misálu slovanského (chorvatsko-hlaholského), ale „co možná starobyklých forem, tedy archaisovaným proti úřední úpravě missálu jak byl vydán ve Vatikáně r. 1927 péčí prof. Vajse“.⁶¹ Součástí dopisu byl text mše zapsaný v latinském a cyrilském písmu.⁶² Krátce nato 18. února zaslal Janáčkově také text v hlaholici.⁶³ Text v latinském a cyrilském písmu přeposlal skladatel hned 10. února 1928 Besedě brněnské, kterou žádá, aby byl podle Weingarta opraven klavírní výtah a zpěváci se podle něho řídili.⁶⁴ Žádá také, aby byl tento text otištěn v programu dubnového koncertu. Kundera následně zanesl textové úpravy do klavírního výtahu, jak je patrné z dopisu z 28. února 1928, avšak upozorňuje Janáčka, že některé změny nelze na již zkomponovanou hudbu uplatnit.⁶⁵ Po této korektuře byl klavírní výtah zaslán do Vídně. Druhá korektura textu se však z časových důvodů do prvního vydání klavírního výtahu nedostala. Také proto vyšel klavírní výtah znovu již v roce 1930, s podrobnou Weingartovou korekturou a průvodním textem.

⁵⁸ Tento opis se nedochoval.

⁵⁹ Vysvětlující Milénův dopis Janáčkově je uložen v JA MZM, sign. B 687.

⁶⁰ Dopis Františka Chudoby Leoši Janáčkově z 21. 12. 1927 je uložen v JA MZM, sign. B 585.

⁶¹ Dopis je uložen v JA MZM, sign. C 134.

⁶² Rukopis je uložen v JA MZM, sign. L 5.

⁶³ Dopis a text v hlaholici je uložen v JA MZM, sign. D 628, L 5.

⁶⁴ Dopis je uložen v JA MZM, sign. A 6665.

⁶⁵ Dopis je uložen v JA MZM, sign. D 643.

Druhé provedení díla v Praze – druhá, definitivní verze mše

Jak bylo výše uvedeno, druhé provedení mše a první po revizi díla se uskutečnilo v Praze 8. dubna 1928. Pěvecká obec československá, organizátorka jubilejního festivalu obce, požádala o účast Filharmonický spolek Besedy brněnské již v listopadu roku 1927.⁶⁶ Představitelé obce se zúčastnili brněnské premiéry *Glagolské mše* a poté projevili dopisem z 12. prosince 1927 zájem o uvedení programu koncertu v Praze v rámci festivalu v Průmyslovém paláci.⁶⁷ Beseda brněnská dopisem z 20. prosince 1927 souhlasila, ovšem za určitých podmínek: vedle vlastního stanovení rozvrhu zkoušek a finančních podmínek žádala, aby koncert dirigoval Jaroslav Kvapil a aby do Průmyslového paláce byly instalovány varhany: [...] *Varhany by musily míti nejméně 60 rejstříků. Dr. Janáček prohlásil, že na této minimální podmínce bezpodmínečně trvá, a že provedení nedovolí, nebudou-li varhany s tímto minimálním počtem zaručeny*[...] ⁶⁸ Tento požadavek se zdá být velmi nekompromisní, když uvážíme, že brněnské „rudolfinské“ varhany měly „pouhých“ 50 rejstříků. Proto Beseda brněnská navrhla koncert uspořádat ve Smetanově síni Obecního domu, kde takové varhany byly instalovány. Přesto se Pěvecká obec pokoušela zajistit postavení varhan v Průmyslovém paláci, avšak žádná oslovená firma neměla na skladě tak obrovský nástroj. Janáček byl zpočátku patrně špatně informován, že koncert má řídit šéf opery Národního divadla Otakar Ostrčil (1879–1935).⁶⁹ Koncert se nakonec skutečně konal ve Smetanově síni Obecního domu, ve stejném pěveckém obsazení jako v Brně, ale tentokrát za doprovodu České filharmonie. Skladatel byl opět přítomen, koncert navštívil i prezident T. G. Masaryk (1850–1937). To, že dílo na festivalu způsobilo současně nadšení i jakési rozpaky, nejlépe dokládá Janáčkův děkovný dopis Besedě brněnské zasláný krátce po koncertu:

P.T. filharmonickému spolku Besedě brněnské!

Děkuji dámám i pánům srdečně za krásné provedení Mše glagolské. Bylo vzorné a dokonalé po každé stránce. Měl jsem radost z toho. Myslím, že nikdo z nás nezapomene zájezdu. Snad ze všeho dovezli jsme do Prahy to nejlepší. Nešli jsme s planým křikem, nešli jsme s uvadlou květinou. Nešli jsme ušlapanou bačkorami cestu. Jistě neseli jsme ztrouchnivělé zrna. Stáli jsme v programu jako kůl v plotu, ale bylo to třeba. Byli jsme svěžím vánkem jarním. Děkuje Vám ještě jednou všem a za práci obzvláště dirigentu prof. Kvapilovi.

V úctě oddaný Drph. Leoš Janáček

*Brno, 12. dubna 1928*⁷⁰

⁶⁶ Viz poznámka 29.

⁶⁷ Viz poznámka 52.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Dopis Leoše Janáčka Zdeňce Janáčkové ze 7. 1. 1928 je uložen v JA MZM, sign. A 5045. Příbáňová 2007, s.323.

⁷⁰ Dopis je uložen v JA MZM, sign. B 2189.

Závěrem

Zahraničního provedení se již skladatel nedožil; zemřel náhle 12. srpna 1928. Závěr *Glagolské mše* zazněl na jeho pohřbu.

První zahraniční provedení se uskutečnilo až 28. února 1929 v Berlíně v nastudování Hochschule für Musik pod taktovkou Alexandra von Zemlinsky; následně v Ženevě v rámci festivalu pořádaného Mezinárodní společností pro soudobou hudbu (ISCM) v provedení Besedy brněnské, Orchestre de la Suisse Romande za řízení Jaroslava Kvapila. Od roku 1930 bylo již dílo uváděno po celém světě.

Janáčková *Misa Glagolskaja* je nepochybně jednou z vrcholných skladeb duchovní literatury vůbec, a ačkoliv ji autor věnoval vysokému hodnostáři katolické církve Leopoldu Prečanovi, duchovní rozměr díla přesahuje katolickou doktrínu a směřuje někam k janáčkovskému panteismu.

Literatura:

- Blažek, Vilém: *K premiéře Janáčkovy Glagolské mše*. In: Hudební rozhledy, roč. XXII – 1969, s. 684–685.
- Helfert, Vladimír: *Leoš Janáček; Obraz životního a uměleckého boje. I. V poutech tradice*. Nakladatelství Oldřicha Pazdířka, Brno 1939.
- Kundera Ludvík: *Janáčková Glagolská mše*. In: Tempo, roč. III- 1927–28, s.186–93.
- Přibáňová, Svatava (ed.): *Hádanka života. Dopisy Leoše Janáčka Kamile Stösslové*. Opus Musicum, Brno 1990.
- Přibáňová, Svatava (ed.): *Leoš Janáček. Thema con variazioni. Korespondence s manželkou Zdeňkou a dcerou Olgou*. Editio Bärenreiter Praha, 2007.
- Racek, Jan – Rektorys, Artuš (ed.): *Korespondence Leoše Janáčka s Maxem Brodem*. SNKLHU, Praha 1953.
- Simeone, Nigel. Tyrrell, John. Němcová, Alena: *Janáček's works*. Clarendon Press, Oxford 1997.
- Tyrrell, John: *Janáček, Years of a Life. Volume II (1914–1928)*. *The Lonely Blackbird*. Faber and Faber, London 2007.
- Vogel, Jaroslav: *Leoš Janáček. Život a dílo*. Státní hudební vydavatelství, Praha 1963.
- Vysloužil, Jiří: *K původu a vzniku, formě a idei Janáčkovy Glagolské mše*. In: Hudební věda, roč. XXVIII-1991, s. 91–100.
- Wingfield, Paul: *Janáček, Glagolitic Mass*. Cambridge University Press, 1992.
- Zahrádka, Jiří: *Několik slov k problému kritické edice Glagolské mše*. In Sýkora, Pavel – Pelišková, Lucie. *Fenomén Janáček včera a dnes. Sborník z mezinárodní hudebně vědné konference. Konzervatoř Brno 2004*. Praha : Editio Conservatorium Brunense, vol. I, Konzervatoř Brno, Togga, 2006, s. 63–68.

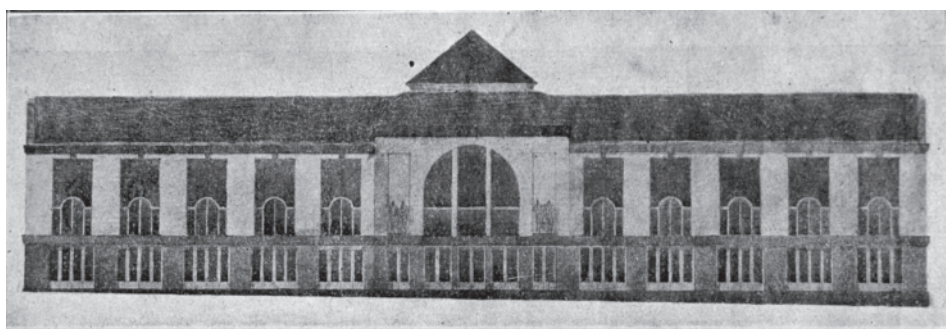
(text je součástí předmluvy kritické edice Glagolské mše, která vyjde v Editio Bärenreiter Praha v příštím roce)

SUMMARY

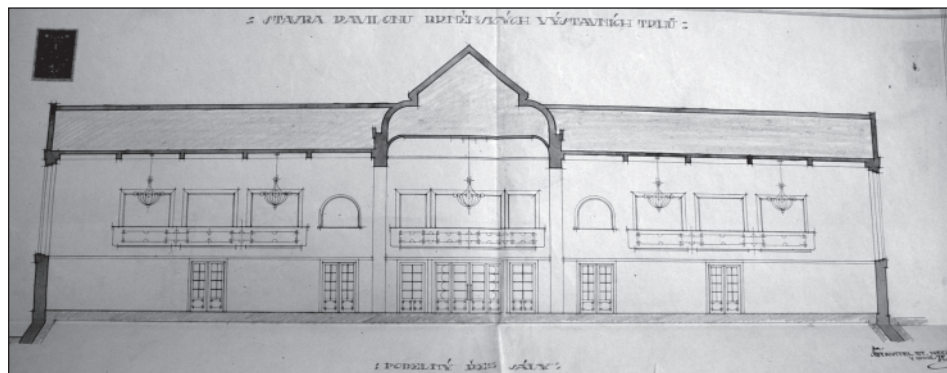
Janáček started to work on the Glagolitic Mass at the end of 1920, after his meeting ThDr. Leopold Prečan, at that time the vicar general of Olomouc Archdiocese. During their discussion on the decline of church music, Prečan suggested that Janáček write something himself. Janáček got the Old Church Slavonic text, transliterated into the latin script by Josef Vajs, from Father Josef Martínek. Janáček made some notes into the piano score but soon the work was put aside. He did not return to the composition until 1926 when he met Prečan again, by now the Archbishop of Olomouc. Janáček worked on the Mass during his stay in Luhačovice from 6 August 1926. As he could not find his copy of Vajs' transliteration, he probably worked with the drafts from 1920. Once back from Luhačovice, he acquired again the complete Vajs text (14 September) and finished the composition by 15 October 1926. Then the full score was copied by Václav Sedláček. Beseda brněnská showed interest in performing the Mass as early as in December 1926 and ordered preparation of the performing materials, including the piano vocal score. First performance took place on 5 December 1927 with Chorus of Beseda brněnská, Brno National Theatre Orchestra and conductor Jaroslav Kvapil. The premiere was probably performed in the original version as it was impossible to make such an extensive number of changes during just three orchestral rehearsals (including the dress-rehearsal). It is also apparent from sources that three batteries of timpani were borrowed for the first performance. Immediately after Brno premiere Janáček made an extensive revision. The new version of the Glagolitic Mass was performed on 8 April 1928 in Prague, again with the Chorus of Beseda brněnská and Jaroslav Kvapil conducting, but with the Czech Philharmonic Orchestra. This version was published by the Universal Edition in Vienna.

1. Původní sál Stadionu, tehdejšího Veletržního pavilonu B.V.T. postaveného v roce 1924, s „rudolfinskými“ varhanami. Fotografie pořízená při zkoušce na Händelovo oratorium Juda Makabejský 19. 3. 1928. Účinkovala Beseda brněnská a orchestr Národního divadla v Brně s dirigentem Jaroslavem Kvapilem. Sál byl o rok později kompletně přestavěn.

2. Exteriér původního Veletržního pavilonu B.V.T. na Kounicově ulici (fotografie se nedochovala)

3. Plány Veletržního pavilonu B.V.T. stavitele Stanislava Neděleho (Archiv města Brna)

4. Leoš Janáček 20. 5. 1926, krátce před zkomponováním Glagolské mše (JA MZM)